

NÁTTÚRUSTOFA
VESTFJARÐA

Aðalstræti 12
415 Bolungarvík
nave@nave.is

Fornleifaskráning

*Fornleifaskráning vegna
jarðstrengs frá fyrirhugaðri
Botnsvirkjun*

Atli Rúnarsson

Júní 2026

NV nr. 09-26

 NÁTTÚRUSTOFA VESTFJARÐA		Dagsetning Mán/ár: Júní 2026
Skýrsla nr: NV nr. 09-26	Verknúmer: 739	Dreifing: ☐ Opin ☐ Lokuð til: ☒ Háð leyfi verkkaupa
Upplag:	Verkstig:	
Heiti skýrslu: Fornleifaskráning vegna jarðstrengs frá fyrirhugaðri Botnsvirkjun		Unnið fyrir: Botnsocka ehf.
Höfundur: Atli Rúnarsson		Verkefnastjóri: Atli Rúnarsson
ÚTDRÁTTUR Að beiðni Botnsocku ehf. gerði fornleifadeild Náttúrustofu Vestfjarða fornleifaskráningu vegna jarðstrengs frá fyrirhugaðri Botnsvirkjun. Áætlað er að plægja strenginn að mestu í vegöxlina og mun hann því liggja á svæði sem er nú þegar mikið raskað. Engar minjar fundust á vettvangi og engar heimildir var að finna um minjar á svæðinu.		
Undirskrift verkefnastjóra: 		Yfirfarið af: Hulda Birna Albertsdóttir

EFNISYFIRLIT

1.	Inngangur	4
2.	Skráningarsvæðið	4
3.	Aðferðafræði	4
3.1	Tilgangur fornleifaskráningar	5
3.2	Skráning fornleifa	6
4.	Saga Dranga	6
5.	Niðurstöður	7
5.1	Niðurstöður vegna tilefnis	7
6.	Heimildaskrá	8
7.	Kort	9

1. INNGANGUR

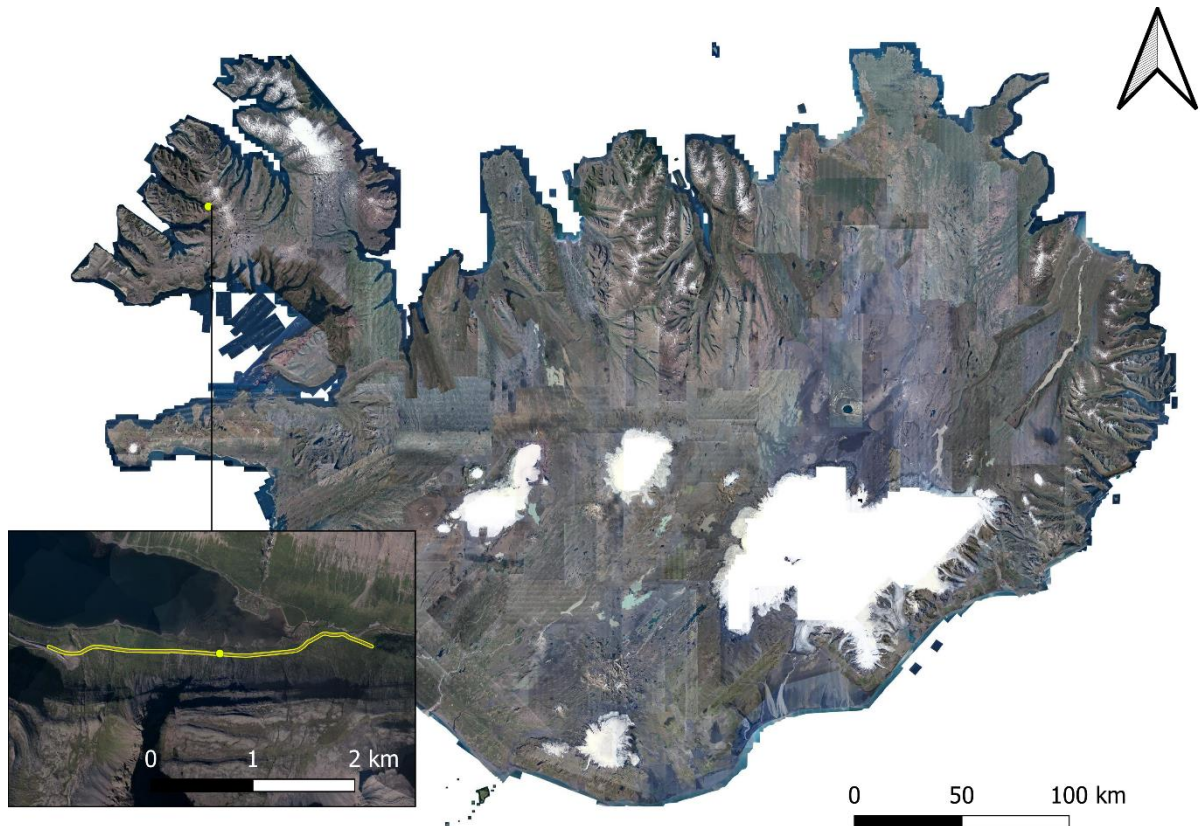
Að beiðni Gunnars Þórissonar hjá Botnorku ehf. gerði fornleifadeild Náttúrustofu Vestfjarða fornleifaskráningu vegna jarðstrengs frá fyrirhugaðri Botnsvirkjun.

Hluti svæðisins hafði verið skráður áður¹ en svæðið hafði ekki verið skráð sem heild.

Vettvangsvinna fór fram þann 27. maí 2026 og var unnin af Atla Rúnarssyni, fornleifafræðingi hjá Náttúrustofu Vestfjarða og sá hann einnig um skýrslu- og kortagerð.

2. SKRÁNINGARSVÆÐIÐ

Skráningarsvæðið náði frá mynni Dýrafjarðarganga inn Dýrafjörðinn að skógræktarsvæði innst í firðinum og elti veginn nánast alla leið, um 3,3 km að lengd og 30 m breidd, samtals um 9,9 ha. Svæðið var allt innan jarðarinnar Dranga.

Mynd 1. Staðsetning skráningarsvæðisins.

3. AÐFERÐAFRÆÐI

Aðferðafræði rannsóknarinnar byggir fyrst og fremst á fornleifaskráningu á vettvangi en að auki var farið yfir helstu heimildir jarðarinnar, s.s. örnefnaskrár, túnakort, jarðabækur og annað sem getur gefið vísbendingar um fornminjar. Allir minjastaðir voru skráðir og voru teknir staðsetningarpunktar á hverjum stað með Juniper Archer 4 uppmælitæki. Minjastöðunum var lýst og ljósmyndir teknar af hverjum stað.

¹ Sjá: Kristín Sylvía Ragnarsdóttir & Margrét Hrönn Hallmundsdóttir, 2021 og Margrét Hrönn Hallmundsdóttir & Caroline Paulsen, 2008

3.1 Tilgangur fornleifaskráningar

Í lögum um menningarminjar nr. 80 29. júní 2012 segir að lögin eigi að tryggja eftir föngum verndun menningarsögulegra minja í eigin umhverfi og að íslenskum menningararfi verði skilað óspilltum til komandi kynslóða. Eins eiga lögin að auðvelda aðgang að minjunum, kynna þær þjóðinni og greiða fyrir rannsóknum. Þá er fornleifaskráning bundin skipulagsgerð skv. lögnum, en í 16. gr. segir:

Skýlt er að fornleifaskráning fari fram áður en gengið er frá svæðisskipulagi, aðalskipulagi eða deiliskipulagi eða endurskoðun þess og skal sá sem ber ábyrgð á skipulagsgerð í samræmi við skipulagslög standa straum af kostnaði við skráninguna.

Í 3. grein laganna eru fornleifar skilgreindar sem:

Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem: búsetulandslag, skrudgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bæn húsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum, vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri, tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita, vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra, virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum, þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð, áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum, haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið, skipsflök eða hlutar þeirra. Fornminjar njóta friðunar nema annað sé ákveðið af Minjastofnun Íslands.

Í 21. grein laga um menningarminjar segir:

fornleifum, sbr. 3. mgr. 3. gr., jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.

Þetta á við um allar fornleifar, óháð sérstakri friðlýsingu. Friðhelgi fornleifa er ekki háð því að þær séu þekktar eða hafi verið skráðar. Sú skylda hvílir á sveitarfélögum eða framkvæmdaaðilum að gera Minjastofnun Íslands viðvart ef fyrirsjáanlegt er að minjar spillist vegna hvers konar framkvæmda eða breyttrar landnotkunar (sjá 12.gr.).

Ef fornminjar sem áður voru ókunnar finnast við framkvæmd verks skal sá sem fyrir því stendur stöðva framkvæmd án tafar. Skal Minjastofnun Íslands láta framkvæma vettvangskonunnun umsvifalaust svo skera megir um eðli og umfang fundarins. Stofnuninni er skýlt að ákveða svo fljótt sem auðið er hvort verki megir fram halda og með hvaða skilmálum. Óheimilt er að halda framkvæmdum áfram nema með skriflegu leyfi Minjastofnunar Íslands (24 gr.).

Eitt af markmiðum fornleifaskráningar er að koma í veg fyrir að minjar verði fyrir skemmdum af gáleysi eða nauðsynjalausu. Fornleifaskráning nýtist við minjavörslu þegar ákveða á verndun á einstökum minjastöðum. Eins kemur hún að miklum notum vegna fyrirhugaðra framkvæmda.

Þá er hægt að taka tillit til minjanna við skipulagsgerð og nýta þær í rannsókna eða kynningarskyni. Með fornleifaskráningu má einnig stórlega minnka líkur á að fornleifar komi óvænt í ljós við framkvæmdir sem gæti leitt til tafa á viðkomandi verki.

3.2 Skráning fornleifa

Verkefnanúmeri er úthlutað af Minjastofnun Íslands og svæðið hefur verið merkt inn á vefsíða Minjastofnunar og skýrsla skráð þar sem og minjar sem mældar voru upp. Verkefnið fékk númerið **3587** og þar á eftir eru hlaupandanúmer rannsóknarinnar, dæmi: 3587-001.

4. SAGA DRANGA

Minnst var á Dranga í skrá um eignir Guðmundar ríka Arasonar þegar þær voru teknar undir konung frá árinu 1446. Drangar voru þar listaðir með jörðum sem lágu undir til byggingar er Guðmundur átti þær og var jörðin þá metin á tólf hundruðir með þremur kúgildum.² Næst var minnst á Dranga í jarðaskiptabréfi frá 1556, en þar skiptust Eggert Hannesson og Þorlákr Einarsson á nokkrum jörðum. Þorlákr gaf þar Eggerti m.a. átján hundruðir úr jörðinni Drangar í skiptum fyrir nokkrar aðrar jarðir í Dýrafirði.³ Svo er til vitnisburður um landamerki Dranga og Botns í Dýrafirði frá 1557. Þar var sagt að Drangar ættu land allt fram á fjallgarð og ofan eftir miðjum dalnum svo sem áin rennur til fjalls og fjöru og í helluna fyrir innan Kjaranstaði. Fyrir utan þá skógarparta er kirkjur eiga jafnvel læk þann sem kallaður er Drangalækur og allan þann veiðiskap sem í honum kann hafður að vera.⁴ Árið 1558 seldi fyrrnefndur Eggert Hannesson honum Jóni Ólafssyni Dranga en þá var jörðin metin tólf hundruð að dýrleika.⁵

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, sem gerð var fyrir svæðið árið 1710, var sagt að jarðardýrleiki Dranga væri tólf hundruðir og tíundaðist hún fjórum tíundum. Eigandinn var Jón Þorvaldsson á Ketilseyri og ábúandi var Jón Þorbjörnsson. Landskuld til bóllunnar var þrjár vættir en síðan tvær. Var landskuldin greidd í kaupstað eða landaurum eftir því sem ábúandi gat við komið. Leigukúgildin voru þrjú til bóllunnar en síðan tvö. Leiga var greidd í smjöri, engar kvaðir voru á jörðinni. Útigangur var sagður lítill í fjörunni en hann var sæmilegur á landi. Torfrista og stunga var slök og lítt nýtandi og skógur til raftviðar þrýtti mjög og féll í fauska, en hann nýttist enn til kolagerðar og eldiviðar. Silungsveiði í Drangalæk hafði verið góð en var, þegar jarðabókin var skrifuð, orðin lítill. Eins var grastekja lítill. Engjarnar spilltust sumstaðar af skriðum og var engjavegurinn langur og þurfti að sæta sjávarföllum. Vatnsból gat brugðist um vetur og var þá langt í næsta vatnsból. Kirkjuvegur var um hálfa þingmannaleið og seinfær. Minnst var á eitt eyðibýli á jörðinni, Hauga, sem var þá sagt fornt og voru sýnilegar tófta- og girðingaleifar.⁶

Í jarðatali Johnsen frá 1847 var sagt að Drangar voru í bændaeygn, dýrleikinn var 12, landskuldin 0,60, kúgildin 3 og ábúandinn var 1 leigjandi. Í neðanmálsgrein var líka sagt að árið 1805 var eyðihjáleigan Haugur höfð til beitar.⁷

Drangar fóru í eyði árið 1937.⁸

² Diplomatarium Islandicum - Íslenzkt fornbréfasafn 4. bindi, 1947-1950, bls. 687

³ Diplomatarium Islandicum - Íslenzkt fornbréfasafn 13. bindi, 1947-1950, bls. 152)

⁴ Diplomatarium Islandicum - Íslenzkt fornbréfasafn 13. bindi, 1947-1950, bls. 220-222

⁵ Diplomatarium Islandicum - Íslenzkt fornbréfasafn 13. bindi, 1947-1950, bls. 328-330

⁶ Árni Magnússon & Páll Vídalín, 1984, bls. 54

⁷ J. Johnsen, 1847, bls. 193

⁸ Kjartan Ólafsson, 1999, bls. 55

5. NIÐURSTÖÐUR

Engar minjar fundust innan skráningarsvæðisins.

5.1 Niðurstöður vegna tilefnis

Þar sem strengurinn mun að mestu liggja í vegöxl vegarins sem liggur inn í botn Dýrafjarðar var nú þegar búið að raska stórum hluta skráningarsvæðisins. Einungis voru um 200 m sem voru óraskaðir og voru engar minjar að finna þar.

Minnt er á að samkvæmt menningarminjalögum ef áður óþekktar minjar finnast við framkvæmdir ber að stöðva framkvæmdina samstundis og tilkynna fundinn til Minjastofnunar Íslands sem mun taka ákvörðun um framhaldið.

Mynd 2. Yfirlitsmyndir frá skráningarsvæðinu

6. HEIMILDASKRÁ

- Árni Magnússon & Páll Vídalín. (1984). *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Ísafjarðarsýsla & Strandasýsla* (B. VII). Reykjavík: Sögufélagið.
- Diplomatarium Islandicum - Íslenskt fornbréfasafn 1-16. bindi.* (1947-1950). Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag.
- J. Johnsen. (1847). *Jarðatal á Íslandi með brauðlýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágripi úr búnaðartöflum 1835-1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða á landinu.* Kaupmannahöfn: S. Trier.
- Kjartan Ólafsson. (1999). *Vestfjarðarit I, Firðir og fólk 900-1900, Vestur-Ísafjarðarsýsla.* Ísafjörður: Búnaðarsamband Vestfjarða.
- Kristín Sýlvía Ragnarsdóttir & Margrét Hrönn Hallmundsdóttir. (2021). *Fornleifaskráning vegna Hvallátursvirkjunar í landi Botns og Botnsvirkjunar í landi Botns og Dranga í Dýrafirði.* Bolungarvík: Náttúrustofa Vestfjarða.
- Margrét Hrönn Hallmundsdóttir & Caroline Paulsen. (2008). *Fornleifakönnun vegna fyrirhugaðra ganga milli Arnarfjarðar og Dýrafjarðar. NV nr. 07-08.* Bolungarvík: Náttúrustofa Vestfjarða.

Óútgefnar heimildir

Örnefnaskrá – Drangar. Reykjavík: Örnefnastofnun

7. KORT

Skýringar

Skráningarsvæði

0 250 500 750 m

Yfirlitskort af skráningarsvæðinu

Kort 1 Skali 1:12000

Náttúrustofa Vestfjarða Atli Rúnarsson